

Rapport 2010:17

Arkeologisk förundersökning

Byggnadslämningar vid Storån i Söderköping Fjärrvärme längs Erik Dahlbergsgatan

Intill RAÄ 14
Erik Dahlbergsgatan
Söderköpings stad och kommun
Östergötlands län

Mats Magnusson

Byggnadslämningar vid Storån i Söderköping

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning	4
Syfte	4
Metod och dokumentation	6
Resultat och tolkning	6
Referenser	8
Tekniska uppgifter	9
Bilaga 1. Fyndlista	10

Ö S T E R G Ö T L A N D S L Ä N S M U S E U M
A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

Sammanfattning

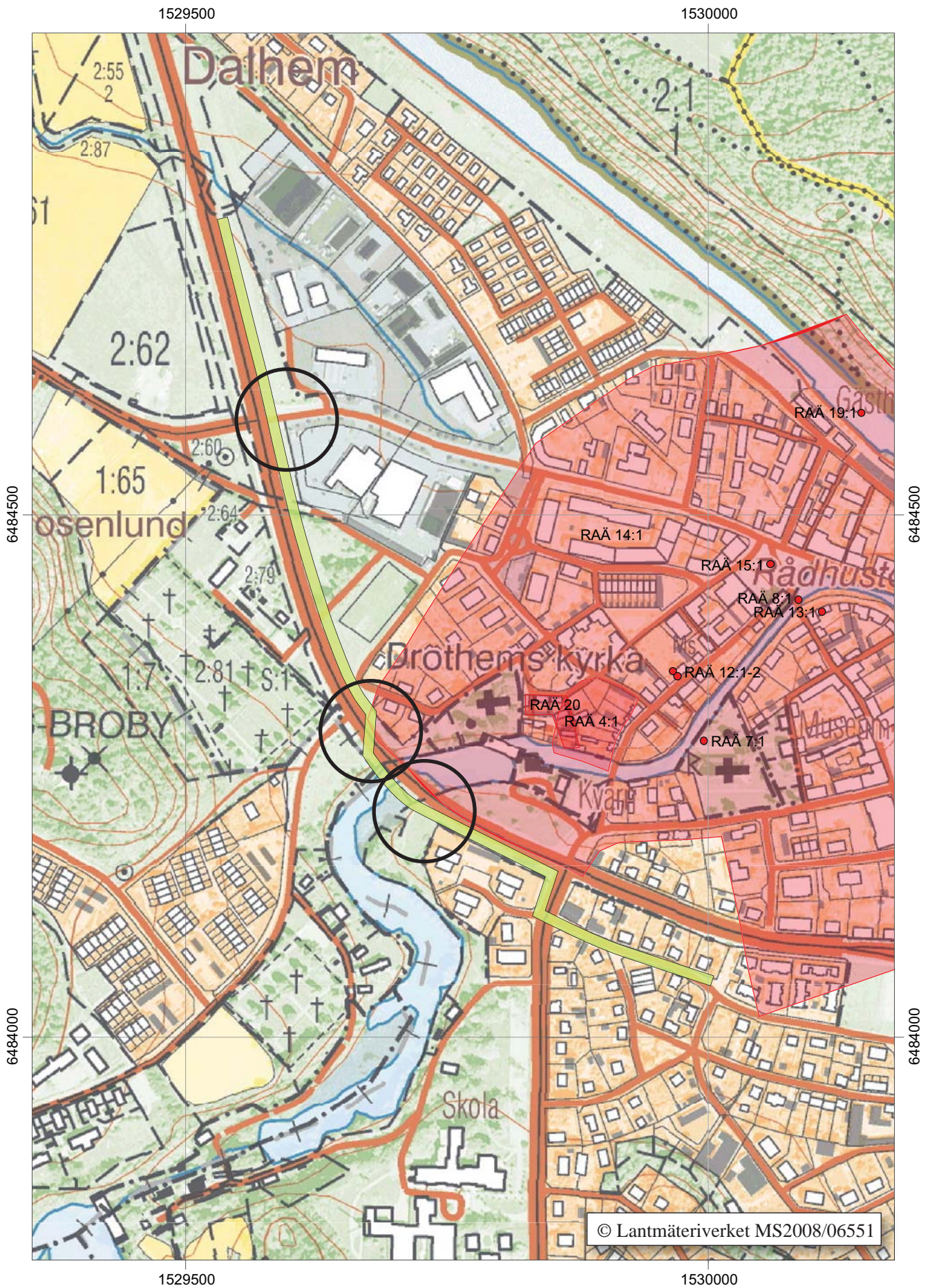
Östergötlands länsmuseum utförde under perioden 24 augusti till 30 september 2009 en schaktningsövervakning i samband med schaktning för fjärrvärme strax utanför Söderköpings medeltida stadsområde (RAÄ 14) i Söderköpings kommun, Östergötlands län. Schaktets sträckning gick längs Margaretavägen från korsningen med Mäster Olofsgatan, ut till Erik Dahlbergsgatan (E22) och norrut till passagen av Lillån. Ledningarna trycktes under Storån på två platser och detta skedde även där ledningen skulle korsa Erik Dahlbergsgatan invid Storån.

Vid förberedandet för tryckning under Storån upptogs ett ca 10,0 x 5,5 m stort och ca 2,5-3,0 m djupt schakt på åns nordvästra sida, direkt söder om Erik Dahlbergsgatan. Ca 1,6 m under markytan påträffades en konstruktion i form av en rustbädd bestående av nedslagna pålar och ramlagt timmer med stenfyllning.

Från rustbädden löpte en avloppsränna, ut mot Storån, konstruerad av urholkade stockar täckta med lock av trä och näver. Rustbädden var ca 3,5 m lång i sydvästlig-nordöstlig riktning och uppnådde en längd av ca 3,0 m i sydöstlig-nordvästlig riktning innan konstruktionen fortsatte in i schaktväggen. En ¹⁴C-datering av en påle från rustbädden pekar på en senmedeltida - tidig efterreformatorisk datering av konstruktionen.

Mats Magnusson
antikvarie





Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan, blad 8G6f, med ledningssträckan (gul) och undersökningsområden (svart) markerat. Skala 1:5 000.

Inledning

Under perioden 24 augusti till 30 september 2009 utförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning. Detta skedde i samband med schaktningar för fjärrvärme öster och söder om Söderköpings medeltida stadsområde (RAÅ 14) i Söderköpings stad och kommun, Östergötlands län.

Schaktets sträckning tog sin början i Margareta-vägen vid korsningen med Mäster Olofsgatan, löpte sedan fram till korsningen med Östra Rydsvägen och fortsatte därefter längs Erik Dahlbergsgatan norrut till Lillån. Vid Storån trycktes ledningarna under ån och detta skedde även där ledningen skulle korsa Erik Dahlbergsgatan invid Storån. Fjärrvärmeschaktets längd för den aktuella sträckningen var ca 850 m.

Vid förberedandet för tryckningen under Storån och Erik Dahlbergsgatan upptogs fyra större schakt på åns nordvästra och sydvästra sida, direkt söder om Erik Dahlbergsgatan.

Uppdragsgivare var E.ON Värme Sverige AB som även svarade för de arkeologiska kostnaderna. Ansvarig för den antikvariska kontrollen och utformningen av rapporten var undertecknad.

Områdesbeskrivning

Söderköping är belagt i det skriftliga källmaterialet från mitten av 1200-talet. Redan under 1000-1100-talen var dock bebyggelse etablerad på platsen och orten fungerade sannolikt som en centralort för det omgivande landskapet. Staden växte fram där Storån och Lillån möts och från dessa vattendrag var det möjligt att nå Östersjön och Östergötlands inland. Sannolikt bidrog uppgrunden av hamnområdet under senare delen av medeltiden till att staden under 1600-talet förlorade sin särställning till förmån för Norrköping och Valdemarsvik (Broberg & Hasselmo 1978).

Det arkeologiska källmaterialet har påvisat att en tät och regelbunden stadsbebyggelse var under uppbyggnad från tidigt 1200-tal. Vid 1200-talets slut var de flesta av stadens medeltida institutioner fullt utvecklade. Gatunätet inom Söderköpings centrala delar har visat sig i stort vara det samma som under medeltiden med vissa förskjutningar och den skillnaden att en hel del mindre gränder försvunnit under årens lopp.

Rådhusstorget med dess hamn var Söderköpings hjärta och omgavs av Bergskvarteren i norr, Vintervadskvarteren i västsydväst samt Hagakvarteren i östsydöst. Ågatan, med den kulverterade Lillån, bildar gräns mellan Bergskvarteren och Vintervads-

kvarteren. Söderköpings äldsta stadslämningar bör kunna återfinnas i området närmast Rådhusstorget och de därifrån utgående vägarna/vattenledningarna. Till detta område hör det nu aktuella undersökningsområdet.

På Hospitalskvarnsområdet nära Erik Dahlbergsgatan påträffades 1965 en raserad källare med tunnvalv, som eventuellt kan ha varit medeltida (Stadsarkeologiskt register nr 41). Kulturlager har även påträffats vid provschaktning i kv Kvarndammen som ligger intill Erik Dahlbergsgatan (Stadsarkeologiskt register nr 40). I samband med provschaktningen, som utfördes inför nybyggnation, revs även en timmerbyggnad från 1600-talet.

Syfte

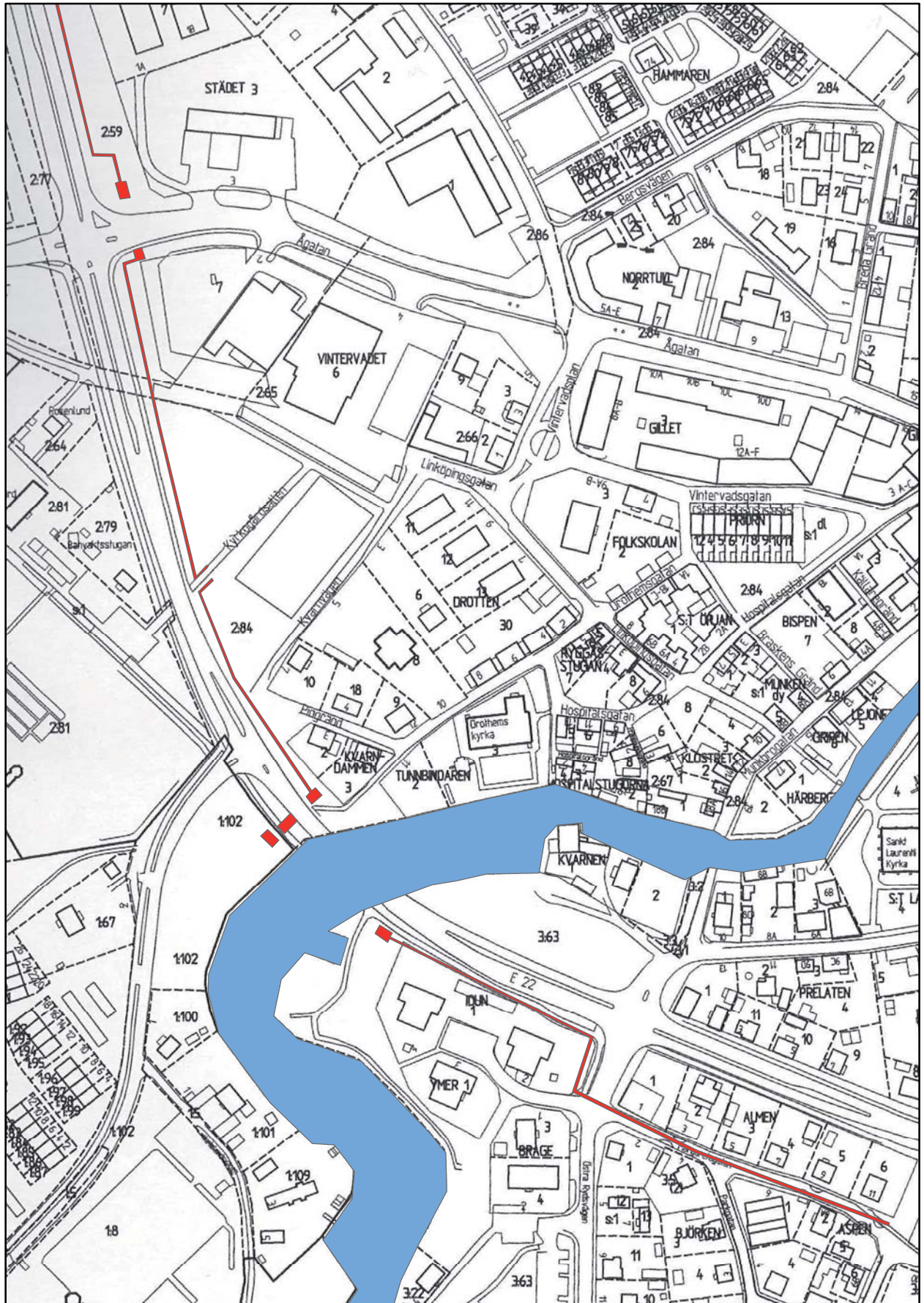
Syftet med förundersökningen, som genomfördes i form av en schaktningsövervakning, var att tillse att fast fornlämning berördes i så liten omfattning som möjligt. Fornlämningar som framkom skulle dokumenteras avseende karaktär och omfattning samt om möjligt dateras. Målet med schaktövervakningen var att dess resultat skulle kunna kopplas till tidigare undersökningar och därigenom ge en utökad och fördjupad kunskap om det aktuella området.

Till undersökningen knöts följande frågeställningar:

- Kan man vid korsandet av Linköpingsvägen finna lämningar efter äldre vägbeläggningar och/eller bebyggelse?
- Hur ser området mellan Linköpingsvägen och Storån ut, finns där något som tyder på historisk aktivitet?
- Storån har sannolikt utnyttjats på många sätt under medeltiden (kvarndrift, fasta fisken, bryggor etc), kan man vid passagen av ån finna tecken på detta?
- Kan man vid schaktningen i Margareta-vägen se något som skulle kunna tyda på att den medeltida staden sträckt sig över Erik Dahlbergsgatan och in i det här området?

Resultatet från förundersökningen skulle även kunna ligga till grund för länsstyrelsens fortsatta bedömningar i ärendet samt utgöra ett underlag för uppdragsgivarens planeringsarbete.

Metod och dokumentation



Figur 3. Utdrag ur Adresskartan över Söderköping med schakten markerade i rött. Skala 1:3 000.

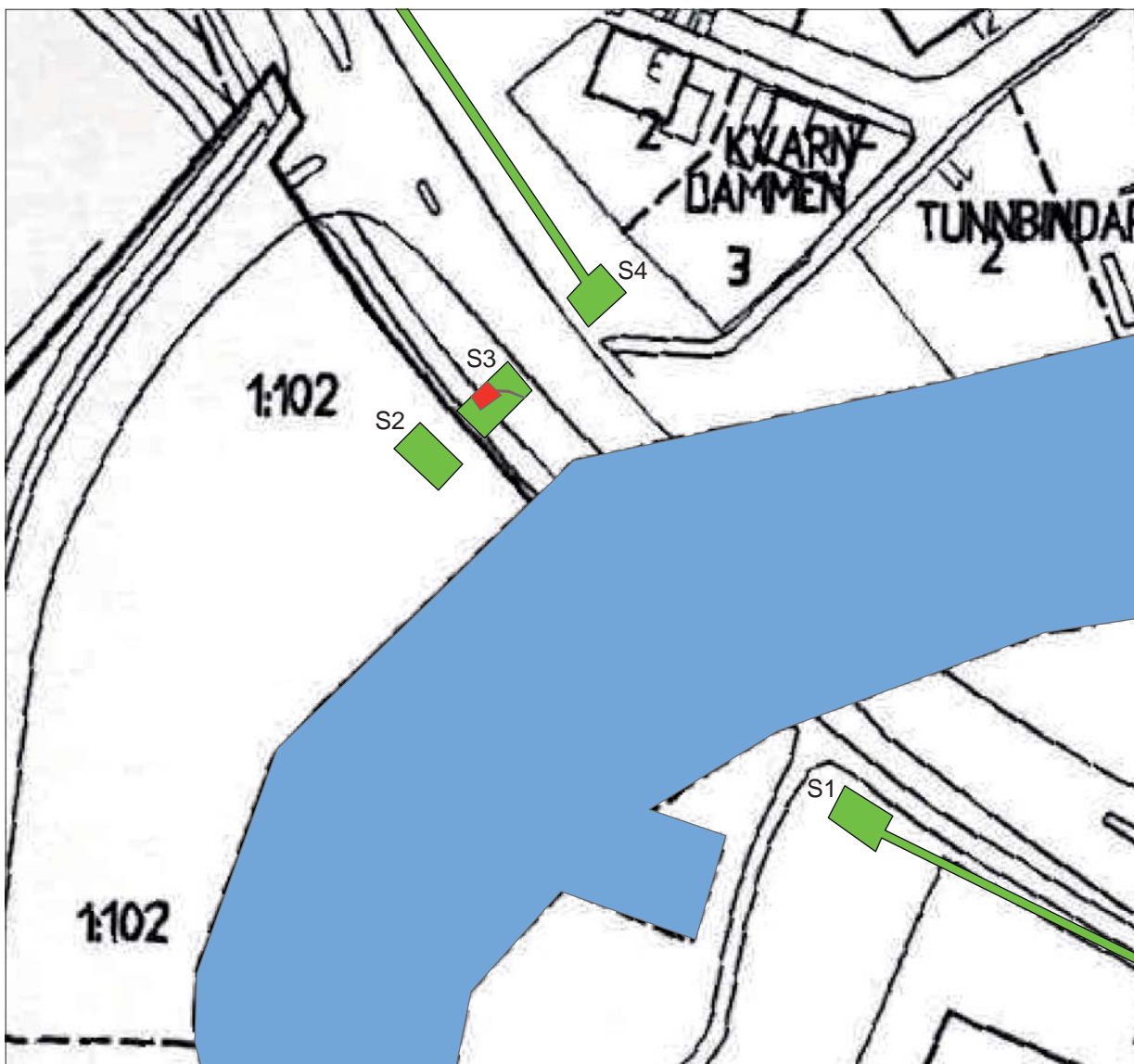
Då schaktandet för fjärrvärme omfattade långa sträckor som inte ansågs arkeologiskt intressanta inriktades schaktningsövervakningen till särskilt utvalda, arkeologiskt intressanta, områden. Totalt övervakades ca 330 löpmeter schakt. Utöver detta undersöktes tre större schakt, som togs upp för tryckning av ledningen under Storån och Erik Dahlbergsgatan, om totalt ca 95 m² och ca 270 m³. Schaktningen utfördes med grävmaskin och framrensning av kulturlager gjordes med hacka och skrapa. Dokumentation skedde i form av digitalfotografering, plan- och profilritning samt inmätning. Ett dendrokronologiskt prov togs ur den framkomna rustbädden men provet hade tyvärr inte tillräckligt med årsringar och istället gjordes ett ¹⁴C-prov på exemplaret. Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum tillsammans med fyndmaterialet, vilket

förvaras i klimatanpassat magasin i väntan på fyndfördelning.

Resultat och tolkning

Det första området som övervakades var schaktningen längs Margaretavägen. Denna sträcka gick till största delen i äldre schaktmassor för VA etc och inget av arkeologiskt intresse påträffades. Huruvida det medeltida stadsområdet sträckt sig söder om Erik Dahlbergsgatan kan därför inte bekräftas då orörda lager inte påträffades i tillräckligt stor omfattning.

Sträckan mellan Kyrkogårdsallén och Ågatan ansågs också vara intressant då bl a den gamla Linköpingsvägen gått där. Förutom några recenta dräneringsrör framkom inget av arkeologiskt intresse i



Figur 4. Rustbäddens och rinnans placering i schakt 3. Skala 1:1 000.



Figur 5a-b. Rustbädden med avloppsränna samt detalj av rännan. Foto Mats Magnusson, ÖLM.

schaktet som bitvis grävdes ner till, den av blålera bestående, undergrunden.

Då fjärrvärmeledningarna skulle tryckas under Storån och sedan Erik Dahlbergsgatan grävdes fyra större schakt för detta ändamål. Sydöst om Storån och söder om Erik Dahlbergsgatan togs ett ca 8,0 x 5,0 m stort och 1,5 m djupt schakt upp (Schakt 1). Under matjorden framkom ett ca 0,2 m tjockt, grått kulturlager innehållandes småsten och lite tegelkross. På andra sidan Storån grävdes ett lika stort schakt (Schakt 2) och där kunde ett 0,3 m tjockt, grått kulturlager noteras, innehållandes recent tegel.

Sydväst om Erik Dahlbergsgatan och nordväst om Storån upptogs Schakt 3. Schaktet var ca 10,0 x 5,5 m stort och hade ett djup som var ca 3,0 m i nordöst och 2,5 m i sydväst. Förutsättningarna för att påträffa något av arkeologiskt intresse ansågs inte som stora då schaktet låg inklämt mellan gatan och den numera avvecklade järnvägens banvall. Det visade sig dock att gata och banvall byggts ovanpå påförd sättsand. Schaktet korsades i den nordöstra delen av vad som tycktes vara en stenfylld dräneringsränna på 1,2 m djup. Dräneringsrännan bör ha mynnat i Storån.

På ungefär samma djup som dräneringsrännan framkom en rustbädd bestående av stenar lagda på en ram av trästockar som i sin tur låg på pålar nedslagna i blåleran. Från den undre delen av rustbädden löpte en avloppsränna tillverkad av urholkade stockar med planklock som var tätade med näver. Avloppsrännan försvann in i schaktväggen på samma ställe som den stenfyllda dräneringsrännan, i riktning mot Storån, men på en något lägre punkt.

På rustbädden framkom yngre rödgoods bl a i form av handtag och ben till trebensgrytor vilka skulle kunna dateras till 1600-talet då de var dekorerade med vitlera. För dendrokronologisk datering togs ett prov ur rustbädden, vilket dock visade sig innehålla för få årsringar. Provet blev istället ¹⁴C-daterat till 1420-1640 e kr (LuS-8888). Tolkningen blir således att rustbädden tillhört en timmerbyggnad från sen medeltid - tidig efterreformatorisk tid, och antagligen haft någon vattenrelaterad funktion då den bör ha legat väldigt nära Storån för ca 450 år sedan.

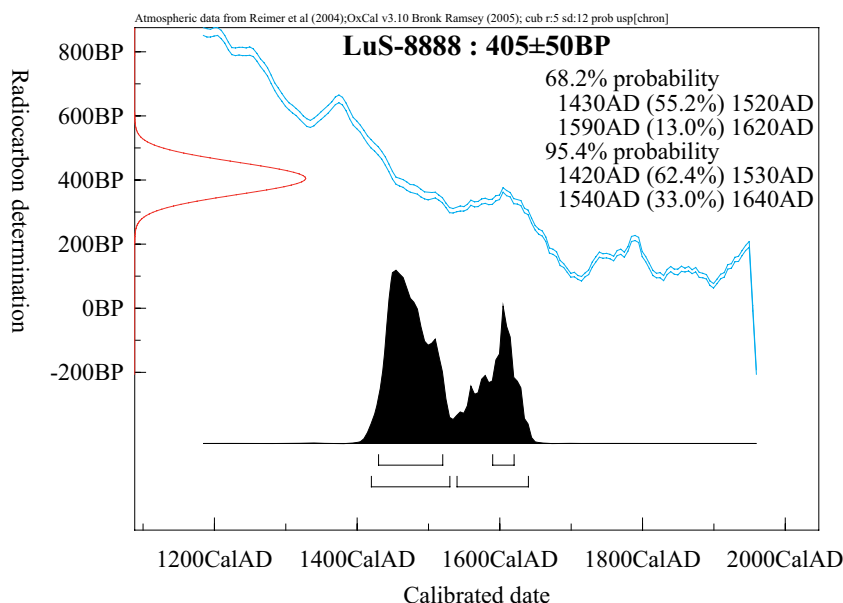
Schakt 4 (ca 8 x 4 m) grävdes på Erik Dahlbergsgatans nordöstra sida inom ett område som strax innan varit uppgrävt för anslutning av fjärrvärme till en villa inom kv Kvarndammen. Detta område ansågs vid det tillfället inte behöva stå under schaktningsövervakning och gjorde det därför inte nu heller.

Sammanfattningsvis kan konstateras att lämningar finns bevarade på ett ganska ansevärt djup i området kring Storån. Detta beror på att ett lerigt matjordslager har påförts ovanpå ett ganska mäktigt kulturlager och därefter har sättsandslager lagts till vid anlägg-

det av Erik Dahlbergsgatan och den gamla järnvägen. Under kulturlagret finns dessutom ett kulturpåverkat svämlager som kan innehålla lämningar vilket visade sig i och med den här undersökningen.

Referenser

- Broberg B & Hasselmo M. 1978. *Söderköping. Medeltidsstaden 5*. Rapport. Riksantikvarieämbetet.
- Carlsson C. 2009. *Bebyggelse och medeltida gatuni-
våer under Kanalgatan i Söderköping*. Söderköpings stad och kommun, Östergötlands län. Rapport i manus ÖLM.
- Jacobsson B. 2007. *Kv von Platen 2-3*. Söderköping, Östergötland. Rapportsammanställning, Riksantikvarieämbetet UV Mitt.
- Lindgren-Hertz L. 1996. *Ågatan, mellan Nybrogatan och Rådhusstorget*. Söderköpings stad och kommun, Östergötland. Rapport UV Linköping 1996:51. Linköping.
- Tagesson G. 1991. *Kv Von Platen 3*. Söderköping, Östergötland. Rapport ÖLM. Linköping.
- Tesch S. 1985. *Vid Storåns kant*. Söderköpings stad och kommun, Östergötland. Rapport UV Linköping 1985:18. Linköping.



Figur 6. Kalibrerad ¹⁴C-datering av påle från rustbädd. Ångströmlaboratoriet.

Tekniska uppgifter

Gata	Erik Dahlbergsgatan
Stad och kommun	Söderköping
Län och landskap	Östergötland
Fornlämningsnummer	Intill RAÄ 14
Ekonomiska kartans blad	086 65 (8G 6f Drothem)
Koordinater	X6484800, Y1529500 – X6484050, Y1530000
Koordinatsystem	RT90 2,5 gon V
Typ av undersökning	Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens dnr	431-6181-09
Länsstyrelsens handläggare	Bertha Amaya
Länsstyrelsens beslut	2009-06-16
ÖLM dnr	291/09
ÖLM projektnr	530982
Uppdragsgivare	E.ON Värme Sverige AB
Kostnadsansvarig	E.ON Värme Sverige AB
Projektledare	Mats Magnusson
Fältarbetstid	2009-08-24 – 2009-09-30
Totalt undersöktes	Ca 330 löpmeter och 95 m ² /270 m ³
Fynd	ÖLMC4485
Foto	Digitalt
Analyser	¹⁴ C (LuS-8888)
Grafik	Mats Magnusson
Renritning	-
Grafisk form	Lasse Norr
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket MS2008/06551
ISSN 1403-9273	Rapport 2010:17 © Östergötlands länsmuseum

Bilaga 1. Fyndlista

Fynd	Antal	Föremål	Typ	Material	Teknik	Vikt	Anmärkning
C4485:1	1	Tegel	Taktegel	Lera	Slaget	72,2	I raseringsmassor på rustbädd.
C4485:2	1	Kärl	Trebensgryta	BII:4	Drejat	62,1	I raseringsmassor på rustbädd. Klar glasyr, delar av skaft och mynning.
C4485:3	1	Kärl		D-gods	Pressat	1,1	I topp av k-lager, ca 0,5 m över stenar i rustbädd.
C4485:4	1	Kärl	Trebensgryta	BII:4	Drejat	238	Tryckgrop vä E22 vid Storån. Klar glasyr. 1 fragment ben med buk och 1 fragment skaft med kant.
C4485:5	9	Ben	Animalie	Ben		127	Från raseringslager.



Östergötlands länsmuseum utförde under augusti och september 2009 en schaktningsövervakning i samband med schaktning för fjärrvärme strax utanför Söderköpings medeltida stadsområde (RAÄ 14) i Söderköpings kommun, Östergötlands län. Schaktets sträckning gick längs Margaretavägen från korsningen med Mäster Olofsgatan, ut till Erik Dahlbergsgatan (E22) och norrut till passagen av Lillån. Ledningarna trycktes under Storån på två platser och detta skedde även där ledningen skulle korsa Erik Dahlbergsgatan invid Storån.

I ett av de schakt som upptogs vid Storån påträffades en konstruktion i form av en rustbädd bestående av nedslagna pålar och ramlagt timmer med stenfyllning. En ^{14}C -datering av en påle från rustbädden pekar på en senmedeltida - tidig efterreformatorsk datering av konstruktionen.